

УДК 364.2:504.06:622

Тарасенко Д.Л.

кандидат наук з державного управління, доцент,
доцент кафедри публічного управління та адміністрування
Донецького державного університету управління (м. Маріуполь)

ТЕНДЕНЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ: ЛЮДСЬКИЙ ДОБРОБУТ В СОЦІАЛЬНІЙ ДЕРЖАВІ

У статті досліджено місце України серед 154 країн світу, включених до аналізу значущість соціальної складової сталого розвитку за результатами Sustainable Society Index (SSI). Визначено тенденції людського, економічного та екологічного благополуччя, як складових сталого розвитку суспільства. Узагальнено ідеальні принципи соціального розвитку, які відповідають прогресивному гуманістичному екологічно свідомому баченню. Доведено, що реалізація концепції «Соціальна держава» в Україні, а саме гарантування реальних громадянських прав для всіх через перерозподіл доходів має здійснюватися в умовах вдосконалення правових, фінансово-економічних та організаційних механізмів та формування соціально-демократичного суспільства в умовах сталого розвитку. Визначено пріоритетні напрямки соціальної та гуманітарної політики держави в стратегії сталого розвитку, а саме: демографічна політика і сім'я; освіта і права людини; боротьба зі злочинністю; якість життя і соціальна справедливість; інтереси молоді, сім'ї, пенсіонерів, інвалідів; ринок праці і трудові відносини; соціальне страхування та пенсійне забезпечення; охорона здоров'я та здоровий спосіб життя; культура.

Ключові слова: сталий розвиток суспільства, «соціальна держава», соціальний розвиток, людське благополуччя, соціальна політика, стратегія сталого розвитку.

Тарасенко Д.Л. ТЕНДЕНЦИИ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ ОБЩЕСТВА В УКРАИНЕ: ЧЕЛОВЕЧЕСКОЕ БЛАГОПОЛУЧИЕ В СОЦИАЛЬНОМ ГОСУДАРСТВЕ

В статье исследовано место Украины среди 154 стран мира, включенных в анализ значимости социальной составляющей устойчивого развития по результатам Sustainable Society Index (SSI). Определены тенденции человеческого, экономического и экологического благополучия, как составляющих устойчивого развития общества. Обобщены идеальные принципы социального развития, которые соответствуют прогрессивному гуманистическому экологически сознательному видению. Доказано, что реализация концепции «Социальное государство» в Украине, а именно обеспечения реальных гражданских прав для всех через перераспределение доходов должно осуществляться в условиях совершенствования правовых, финансово-экономических и организационных механизмов и формирования социально-демократического общества в условиях устойчивого развития. Определены приоритетные направления социальной и гуманитарной политики государства в стратегии устойчивого развития, а именно: демографическая политика и семья; образование и права человека; борьба с преступностью; качество жизни и справедливость; интересы молодежи, семьи, пенсионеров, инвалидов; рынок труда и трудовые отношения; социальное страхование и пенсионное обеспечение; здравоохранение и здоровый образ жизни; культура.

Ключевые слова: устойчивое развитие общества, «социальное государство», социальное развитие, человеческое благополучие, социальная политика, стратегия устойчивого развития.

Tarasenko D.L. TENDENCIES OF SOCIETY SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN UKRAINE: HUMAN WELFARE IN A SOCIAL STATE

The article studies the place of Ukraine among the 154 countries of the world included in the analysis of the social component significance of the sustainable development by the results of the Sustainable Society Index (SSI). The tendencies of human, economic and ecological well-being as the sustainable development components of society have been determined. The ideal principles of social development that correspond the progressive humanistic ecologically conscious vision have been summarized. It has been proved that the realization of the "Social state" concepts in Ukraine, namely the guarantee of real civil rights for all through redistribution of incomes, ought to be carried out in the context of the legal, financial, economic and organizational mechanisms improvement and the social-democratic society in a context of sustainable development formation. The priority directions of the social and humanitarian policy of the state in the sustainable development strategy have been determined, namely: demographic policy and family; education and human rights; the fight against crime; quality of life and social justice; interests of youth, families, pensioners, invalids; labour market and labour relations; social insurance and pensions; health and healthy lifestyles; culture.

Keywords: society sustainable development, "Social state", social development, human well-being, social policy, sustainable development strategy.

Постановка проблеми. Значущість соціальної складової сталого розвитку демонструють основні результати статистичних узагальнень, включені до Індексу стійкого суспільства (Sustainable Society Index (SSI)), які починаючи з 2006 року дають уявлення про рівень стійкості певної країни серед 154 країн світу.

Так, у 2016 році формування сталого людського благополуччя (HW) в світі має найвищий бал (6.4) з трьох вимірів добробуту, що означає, що світ близько двох третин на шляху до повної стабільності для HW. Екологічне та економічне благополуччя (EcW) з оцінками 4,8 та 4,6 відповідно [1].

Людське благополуччя (HW) та економічне благополуччя (EcW) протягом усього періоду 2006-2016 рр. Демонстрували незначне зростання, порівняно з

невеликим зниженням рівня добробуту навколишнього середовища (EW) за той же період.

З 19 регіонів світу, Південної та Південно-Східної Азії виявлено найбільший прогрес у XX ст. Разом із Східною та Середньою Африкою та Північною Америкою. Найбільш сильний прогрес в EW для Європи та Південної Африки, тоді як Західна Африка та чотири азійські регіони досягають переліку прогресу на EcW [1].

Загалом можна сказати, що світ став дещо більш стійким протягом останніх 10 років. Тим не менш викликає занепокоєння той факт, що цей прогрес не збалансований між трьома показниками добробуту та залишається відмінним у розвитку країн з високим та низьким рівнем доходу, тобто соціальна складова серед показників сталого розвитку залиша-

ється незбалансованою, що обумовлює актуальність та необхідність подальших наукових досліджень та пошуку нових підходів стратегічного управління.

Мета статті. Дослідити та визначити місце, роль та вплив соціальної складової збалансованого зростання серед тенденцій сталого розвитку суспільства в Україні та світі.

Аналіз останніх досліджень. Останнім часом набувають актуальності прагнення громадської більшості щодо використання в стратегічному управлінні збалансованим зростанням концепції соціальної держави, що є продовженням і розвитком теорії постіндустріального та інформаційного суспільства. Цей термін означає обов'язок уряду здійснювати політику, спрямовану на задоволення основних життєвих потреб усіх соціальних груп та забезпечення гідного рівня життя людей. Отже будь-яку державу доцільно розглядати як соціальний інститут, що в своїй сутності на постіндустріальній стадії розвитку виробництва, включає певні характеристики змісту його політики в сфері розподілу матеріальних благ, підтримки соціально слабких груп, в утвердженні в суспільстві соціальної справедливості та екологічно збалансованого розвитку.

Поряд з поняттям «соціальна держава» вживається термін «держава загального добробуту». Автором концепції такої держави вважається американський економіст Джон Гелбрейт [2]. Однак у її витоків знаходяться погляди англійського економіста Джона Кейнса [5], який обґрунтував необхідність активного державного втручання в економіку з метою забезпечення зайнятості громадян, запобігання економічних криз, підвищення життєвого рівня населення шляхом справедливого перерозподілу доходів між різними соціальними верствами.

Концепція соціальної держави, або держави загального добробуту, на Заході має серйозних опонентів. З їх точки зору, немає об'єктивних критеріїв соціальної справедливості, і тому безглуздом є і саме поняття «соціальна справедливість». Найбільш послідовно з цих позицій оцінював концепцію соціальної держави такої прихильник вільної ринкової економіки, як Фрідріх фон Хайек. На його думку, принцип соціальної держави означає «ні багато, ні мало – необхідність призупинити правління права» [3]

Однак, як вважають інші видатні вчені Заходу, повернення до вільних ринкових відносин в постіндустріальному суспільстві вже неможливий і політично недоцільний. Так, на думку одного з найбільших німецьких соціальних філософів Карла Ясперса (1883-1969), розвиток техніки, виникнення великих підприємств викликає необхідність справедливого регулювання життєвого рівня різних категорій громадян. «Всі люди, – писав він, – вимагають справедливості і тепер при прокинувся свідомості здатні зрозуміти, висловити і захистити свої домагання. Ця вимога справедливості направлено як на умови праці, так і на розподіл отриманих в результаті трудової діяльності продуктів» [4].

Зазначена точка зору нині переважає як в наукових, так і в політичних колах західних країн. Ні сам задум соціальної держави (реальні громадянські права для всіх), ні його метод (перерозподіл доходів) не розглядаються як помилкові. Мова йде не про скасування, а про вдосконалення правових, фінансово-економічних та організаційних механізмів. Тому сьогодні практично у всіх країнах світу метою проголошується формування соціально-демократичного суспільства в умовах сталого розвитку. Отже, дослідження соціальної складової залишається акту-

альною науковою задачею та потребує подальших досліджень щодо формування сталих умов розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Принципи соціальної політики, сфокусовані на умовах сталого збалансованого розвитку, засновані на переконанні про те, що соціальні відносини, включаючи соціально-правові норми, культуру організацій, гендерні відносини в приватній і публічній сферах, соціально конструюються в інтеракціях між людьми і, отже, можуть бути змінені. Такі зміни пов'язані з формуванням колективно організованого демократичного нового світового порядку, а не заміною однієї правлячої еліти на іншу. Щоб прийти до цього, необхідна серйозна трансформація існуючих соціальних відносин.

Наступні ідеальні принципи соціального розвитку відповідають прогресивному гуманістичному екологічно свідомому баченню [6]:

- а) право всіх людей на гідний рівень життя, гарантований державою; право всіх людей на соціальне забезпечення; право жінок, дітей і чоловіків жити повним і креативним життям;
 - б) індивідуальне оподаткування, яке є відповідальністю індивіда, а не сім'ї;
 - в) прозорість фінансових потоків в корпорації і установі, коли вони стосуються соціальної політики, доступність та підзвітність цієї інформації суспільній перевірці;
 - г) егалітарний відносини, які проникають в усі соціальні інститути і соціальні взаємодії між людьми; підвищення ступеня участі населення в соціальному плануванні;
 - д) контроль над виробництвом і направлення його на задоволення соціальних потреб;
 - е) підвищення статусу соціальної політики і посилення зв'язку між економічною і соціальною політикою; зсув пріоритетів в охороні здоров'я в напрямку до профілактики та робота з соціальними причинами захворювань.
- Особливої уваги заслуговує формування складної ієрархічної будови складових елементів та рушійних сил забезпечення сталого розвитку, значна різноманітність факторів впливу зумовлюють необхідність використання принципу системного підходу при здійсненні відповідної політики (рис. 1).

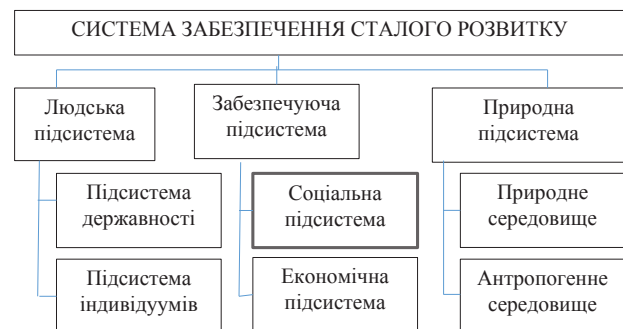

Рис. 1. Система забезпечення сталого розвитку

Системний підхід до сталого розвитку означає врахування інтересів та характеру розвитку окремих підсистем. До таких підсистем слід віднести людську, забезпечуючу та природну підсистеми.

Людська підсистема складається із підсистем державності та підсистеми індивідуумів. Підсистема державності визначається політикою наявного правлячого державного режиму, і в контексті принципів сталого розвитку повинна мати демократичну

спрямованість. Підсистема індивідуального розвитку включає індивідуальний розвиток окремої особи у сфері забезпечення політичних, соціальних, економічних та інших прав та свобод.

Забезпечуюча підсистема включає соціальну та економічну складові.

Соціальна підсистема – характеризує класову та соціальну структуру суспільства, розвиток та розміщення населення, його освіти, охорону здоров'я, пенсійне забезпечення, якість життя, соціальну безпеку.

Економічна підсистема – віддзеркалює сукупність економічних відносин в суспільстві у сфері виробництва, обігу та споживання, економічний базис та надбудову.

Природна підсистема представлена оточуючим середовищем – природним, екологічним – з усіма ресурсами та відповідними кліматичними умовами.

Таким чином, прагнення до створення ефективної системи забезпечення сталого розвитку задля реалізації визначених принципів та проведення державою активної політики в екологічній, природоохоронній, соціальній та гуманітарній сферах життя суспільства має стати необхідною умовою і ядром стратегії сталого розвитку людини, суспільства і природи і визначається статусом соціальної держави [7]. Головною метою соціальної політики має бути формування і функціонування громадянського суспільства сталого розвитку, в якому збігаються і узгоджуються життєві інтереси і права більшості громадян, що і створює фундамент соціально-політичної та еколого-економічної консолідації в процесах стратегічного управління. В табл. 1 представлена узагальнена класифікація індикаторів стану та відтворення сталого розвитку, де суттєва частка належить саме соціальним показникам. Отже, соціальний сенс стратегії

сталого розвитку полягає в мінімізації матеріальних і духовних протиріч між класами і соціальними групами, що виникають в процесі екоevolюції природи і суспільства. Тому соціальний сенс стратегії сталого розвитку полягає в мінімізації матеріальних і духовних протиріч між класами і соціальними групами, що виникають в процесі еволюції природи і суспільства. Інструментальним засобом оцінки проведення такої політики сукупність індикаторів сталого розвитку (табл. 1).

Доповіді Програми розвитку ООН «Про розвиток людського потенціалу» показують, що на початку 1990-х років відбулося розширення масштабів убогості, особливо в країнах Східної Європи. У республіках колишнього Радянського Союзу частка населення, що живе за межею бідності (4 долари в день), стрімко зросла за період, що становить менше десяти років, з чотирьох до 120 мільйонів чоловік. Відбулося різке зниження рівня зарплати. Так, частка населення України, що живе за межею бідності, досягла 80%, рівень відкритого і прихованого безробіття склав майже 13%. У 2016 році Україна увійшла у топ 10 країн з найбільшою різницею співвідношення доходів 10% найбагатших і 10% найбідніших (табл. 2) [9].

Розглядаючи соціальну компоненту сталого розвитку доцільно зосередитись на показниках розвитку людини в Україні (рис. 2, табл. 3).

Доцільно визначити, що, нажаль, в Україні залишається ще багато сфер життєдіяльності людини, які потребують удосконалення існуючого стану. Це потребує розробки та реалізації заходів забезпечення сталого розвитку майже у всіх сферах суспільного життя таких як освіта, культура, охорона здоров'я природоохоронна діяльність, а також у інших

Таблиця 1

Узагальнена класифікація індикаторів сталого розвитку

Індикатори стану	Індикатори стану біосфери	– вартість невідтворюваних природних ресурсів – вартість відтворюваних природних ресурсів
	Індикатори стану соціуму:	– питомий фізичний капітал, характеризує все нагромаджене матеріальне багатство в розрахунку на душу населення – питомий людський капітал, показує умовну середню «вартість», яка акумульована в одній людині – питомий природний капітал, виражає багатство природних ресурсів в розрахунку на одну особу
Індикатори відтворення	Індикатори відтворення біосфери	– виробництво екокапіталу за рік на одну особу; – загальне споживання біопродукції за рік; – величина біосферної ренти
	Індикатори відтворення соціуму	– виробництво валового суспільного чи національного продукту на душу населення; – споживання енергії на одну людину за рік; – питоми виробництво людського капіталу

Таблиця 2

Розподіл доходів (10% найбагатших доходів найбідніших 10%), 2016
Income Distribution (income richest 10% to poorest 10%), 2016 [8]

Top 10			Bottom 10		
Рейтинг Rank	Країна Country		Рейтинг Rank	Країна Country	
1	Azerbaijan	2.9	145	Colombia	38.5
2	Ukraine	4.8	146	Bolivia	38.6
3	Kazakhstan	5.1	147	Namibia	40.8
4	Belarus	5.3	148	Honduras	42.3
5	Slovenia	5.7	149	Brazil	43.1
6	Czech Republic	5.7	150	Lesotho	45.4
7	Kyrgyz Republic	5.8	151	Botswana	47.2
8	Norway	5.8	152	South Africa	54.5
9	Finland	5.8	153	Venezuela	64.3
10	Romania	5.9	154	Haiti	87.7

напрямах взаємодії бізнесу, влади та громадськості. Тому в Україні поширюється досвід визначення напрямків, стратегічних цілей та розробки планів заходів щодо забезпечення сталого розвитку в різних галузях національного господарства [10].

Отже, формування системи ефективного стратегічного управління сталим розвитком в Україні є одним з пріоритетних завдань діючої влади. Документом, який визначає напрямки та пріоритети розвитку України на період до 2020 року прийнята у 2014 році є Стратегія сталого розвитку «Україна-2020», яка складається з чотирьох векторів руху: сталий розвиток країни; безпека держави, бізнесу та громадян; відповідальність і соціальна справедливість; гордість за Україну в Європі та світі.

Метою реформ визначено досягнення європейських стандартів життя та гідного місця Україні в світі. «Стратегія-2020» включає в себе 62 реформи.

З них пріоритетними визначені 8 реформ та 2 програми. Визначено 25 ключових показників успішності розвитку країни. Як першочергові визначені реформа системи національної безпеки і оборони, оновлення влади та антикорупційна реформа, судова реформа та реформа правоохоронної системи, децентралізація та реформа державного управління, дерегуляція та розвиток підприємництва, реформа системи охорони здоров'я і податкова реформа. Серед пріоритетів стратегії також реалізація двох програм – енергонезалежності та популяризації України у світі, а також просування інтересів держави у світовому інформаційному просторі.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, індикатори розвитку соціальної сфери, демографічної ситуації, девіантної поведінки, економіки, екологічної ситуації, політичних відносин і обороноздатності показують, що українське суспільство і держава продовжують перебувати в критичній зоні розвитку. У суспільстві продовжує розвиватися фундаментальне соціально-політичне протиріччя між більшістю бідних і меншістю багатих громадян і виникає на цьому підґрунті масове відчуження населення від результатів проведеної політики приватизації і ринкових реформ.

Динаміка кризи і логіка сталого розвитку диктують необхідність прийняття такої стратегії, яка не тільки дозволить домогтися вирішення соціальних проблем в короткостроковій перспективі, але і створить надійну основу для впевненого соціального розвитку всієї країни в майбутньому. Виходячи з вищевикладеного, слід визначити наступні пріоритетні напрямки соціальної та гуманітарної політики держави в стратегії сталого розвитку, а саме: демографічна політика і сім'я; освіта і права людини; боротьба зі злочинністю; якість життя і соціальна справедливість;

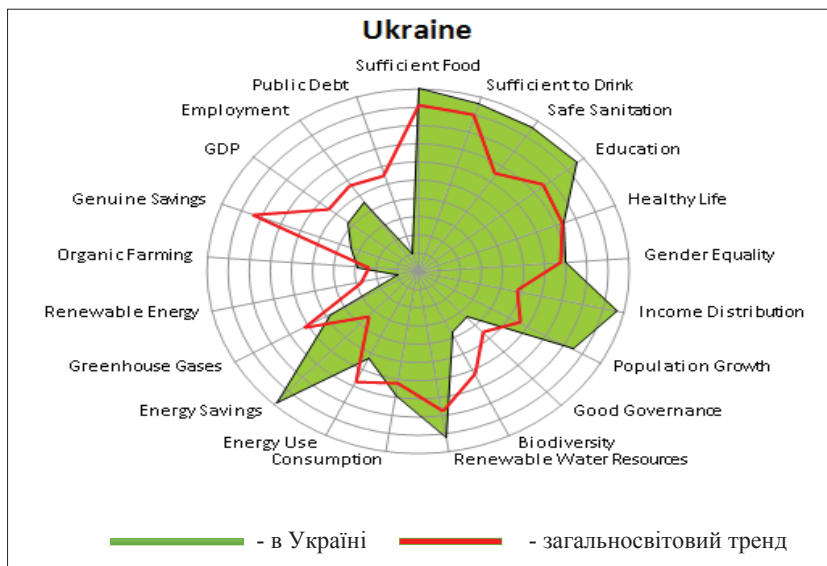

Рис. 2. Індекс стійкого суспільства: досягнення України в порівнянні з загальносвітовим рівнем, 2016

Показники розвитку людини: Україна, 2016 рік
Human Development Indicators Ukraine, 2016

Таблиця 3

Здоров'я / <i>Health</i>	Очікувана тривалість життя при народженні (років)/ <i>Life expectancy at birth (years)</i>	71.1
Освіта/ <i>Education</i>	Очікувані роки навчання (років) / <i>Expected years of schooling (years)</i>	15.3
Дохід / склад ресурсів/ <i>Income/Composition of Resources</i>	Валовий національний дохід (GNI) на душу населення (відносно 2011, тис. дол. США) / <i>Gross national income (GNI) per capita (2011 PPP\$)</i>	7,361
Нерівність / <i>Inequality</i>	IJP, скорегований за нерівністю/ <i>Inequality-adjusted HDI (IHDI)</i>	0.690
Стать / <i>Gender</i>	Індекс розвитку ґендеру / <i>Gender Development Index (GDI)</i>	1.000
Бідність / <i>Poverty</i>	Багатовимірний індекс бідності/ <i>Multidimensional Poverty Index (MPI)</i>	0.001
Робота, зайнятість та вразливість/ <i>Work, employment and vulnerability</i>	Рівень працевлаштування до населення (у віці 15 років і старше) <i>Employment to population ratio (% ages 15 and older)</i>	53.2
Безпека людини/ <i>Human Security</i>	Кількість вбивств (на 100 000 чоловік)/ <i>Homicide rate (per 100,000 people)</i>	4.4
Торгівля та фінансові потоки/ <i>Trade and Financial Flows</i>	Експорт та імпорт (% ВВП)/ <i>Exports and imports (% of GDP)</i>	107.5
Мобільність та зв'язок/ <i>Mobility and Communication</i>	Користувачі Інтернету (% населення)/ <i>Internet users (% of population)</i>	49.3
Екологічна стійкість/ <i>Environmental sustainability</i>	Викиди двоокису вуглецю на душу населення (тон) <i>Carbon dioxide emissions per capita (tonnes)</i>	6.0
Демографія / <i>Demography</i>	Населення, всього (у мільйонах) / <i>Population, total (millions)</i>	44.8

інтереси молоді, сім'ї, пенсіонерів, інвалідів; ринок праці і трудові відносини; соціальне страхування та пенсійне забезпечення; охорону здоров'я та здоровий спосіб життя; культура.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Sustainable Society Index-your compass to sustainability. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ssfindex.com/>
2. Гелбрейт Джон К. Экономические теории и цели общества / Economics and the Public Purpose (1973). – М.: Прогресс, 1976. – 408 с.
3. Хайек Ф. Згубна самовпевненість. – М., 1992. – 201 с.
4. Ясперс К. Сенс і призначення історії. – М., 1991. – 185 с.
5. Keynes J.M., The General Theory of Employment, Interest and Money, 1936.
6. Internet – community "Industrial ecology [Electronic resource]. – Access: <http://eco.com.ua/>; <http://newecolife.com.ua/news/203-svt-pdrahuvav-zbitki-vd-katastrof.html>
7. Chechel A. Sustainable Development and Human Security Strategy for Old-Industrial Territories / Chechel A., Stoyka A. // The 21st NISPAcee Annual Conference "Regionalisation and Inter-regional Cooperation", May 16-18, 2013 / Belgrade, Serbia [Electronic resource]. – Access: <http://www.nispa.org/conference.php?sid=897&cid=21>.
8. Human Development Reports: United Nations Development Program. Ukraine. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/UKR>
9. Державна служба статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Хлобистов Є.В. Особливості формування та розвитку міжнародної екологічної політики України за умов децентралізації врядування / Є.В. Хлобистов // Сталий розвиток – XXI століття: управління, технології, моделі. Дискусії 2016 / Андерсон В.М., Балджи М.Д., Баркан В.І. та ін.; ІТГП НАН України, НТТУ «Київський політехнічний інститут», Вища економіко-гуманітарна школа (Польща): Колективна монографія / За ред. Хлобистова Є.В. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю., 2016. – С. 228-234.